

АМЕРИКАНСЬКА ВІЙНА В АФГАНІСТАНІ

Книжка вийшла за підтримки
ГО «Реформація»

format.ua

долучитися

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

КАРТЕР МАЛКАСЯН

АМЕРИКАНСЬКА ВІЙНА В АФГАНІСТАНІ

*Переклала з англійської
Марина Марченко*

«НАШ ФОРМАТ» · Київ · 2024

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

Зміст

<i>Перелік карт, рисунків і таблиць</i>	6
<i>Розділ 1</i> Роздуми про американську війну в Афганістані	7
<i>Розділ 2</i> Афганістан: країна та люди	18
<i>Розділ 3</i> Талібанський емірат	39
<i>Розділ 4</i> США входять в Афганістан	57
<i>Розділ 5</i> Правління Карзая	83
<i>Розділ 6</i> Заколот у Кандагарі	105
<i>Розділ 7</i> Наступ «Талібану» у 2006-му	130
<i>Розділ 8</i> Правління талібів у 2007–2010 роках	157
<i>Розділ 9</i> Війна на сході	176
<i>Розділ 10</i> «Талібан» просувається	198
<i>Розділ 11</i> Адміністрація Обама та рішення про велике поповнення	216
<i>Розділ 12</i> Велике поповнення в Гільменді	239
<i>Розділ 13</i> Велике поповнення в Кандагарі	271
<i>Розділ 14</i> Кінець великого поповнення	297
<i>Розділ 15</i> Газні й пробудження Андару	312
<i>Розділ 16</i> Інтервенція та ідентичність	324
<i>Розділ 17</i> Вибори 2014 року	346
<i>Розділ 18</i> Наступи талібів у 2015 і 2016 роках	373
<i>Розділ 19</i> Адміністрація Трампа	399
<i>Розділ 20</i> Мирні переговори	417
<i>Розділ 21</i> Озираючись назад	442
<i>Глосарій та аббревіатури</i>	456
<i>Вибрана бібліографія</i>	458
<i>Примітки</i>	468

Перелік карт, рисунків і таблиць

<i>Карта 1</i>	Афганістан	17
<i>Карта 2</i>	Племена та етнічні групи в Афганістані	21
<i>Карта 3</i>	Пакистан і афганський кордон	33
<i>Карта 4</i>	Кандагар	41
<i>Карта 5</i>	Вторгнення США в Афганістан	67
<i>Карта 6</i>	Племена Кандагару	107
<i>Карта 7</i>	Гільменд	129
<i>Карта 8</i>	Сангінський базар і районний центр	139
<i>Карта 9</i>	Операція «Медуза»	149
<i>Карта 10</i>	Східний Афганістан	177
<i>Карта 11</i>	Кунар і Нуристан	179
<i>Карта 12</i>	Коренгальська долина	185
<i>Карта 13</i>	Територія «Талібану», 2009 рік	213
<i>Карта 14</i>	Марджа	251
<i>Карта 15</i>	Аргандаб, Жарі та Панджвей	275
<i>Карта 16</i>	Територія «Талібану», 2012 рік	303
<i>Карта 17</i>	Газні	313
<i>Карта 18</i>	Сангін	367
<i>Карта 19</i>	Кундуз	383
<i>Карта 20</i>	Наступи талібів у Центральному Гільменді ..	391
<i>Рисунок</i>	Напади в Аргандабі, 2009–2012 роки	286
<i>Таблиця</i>	Контроль «Талібану» порівняно з урядовим контролем, 2007–2013 роки	328

Роздуми про американську війну в Афганістані

Серцем цієї країни завжди була сільська місцевість — *атраф*. Тут, у маленьких селах із глинобитних хат, оточених полями пшениці, кукурудзи чи маку, жила більшість афганців. Бородаті чоловіки з мозолястими руками працювали на полях. Босоногі діти грались у пилуці. Жінки гарували в чотирьох стінах, непомітні, загорнуті в покривала. У кожному селі була проста мечеть з однієї кімнати, де чоловіки збиралися на молитву. ХХІ століття нагадувало про себе тільки мобільними телефонами, автомобілями й автоматичними гвинтівками.

Із 2001 по 2021 рік через афганські села й околиці проходили американці. Патрулюючи в зеленому чи світло-коричневому камуфляжі, у бронежилетах і шоломах, з боезапасом і водою, з автоматичними гвинтівками М-4 чи М-16 або з кулеметом у руках, вони прокладали собі шлях крізь поля і поселення. Іноді встановлювали спостережний пост із наповнених ґрунтом бастіонів Неско та вгамовувалися на рік чи два. Іноді проводили короткий рейд, вривались у передсвітанковий час, блимаючи приладами нічного бачення, і зникали. А часом стрекотали автомати, рвалися снаряди й вони виносили свого побратима. «*Янг пех atraф кай дай*», — кажуть афганці, — «війна в сільській місцевості». На околиці кожного села громадилися купи сірого каміння. Вони виростали на безплідній ділянці, або на пагорбі, що здіймається над полями, або в затінку сосен, або за хиткою дерев'яною огорожею. У кожному вставлено прапор — смужку тканини, прив'язану до довгої бамбукової жердини. Здалеку вся ділянка майоріла єдиною багатоколірною масою. То кладовища. За сорок років вони розрослися. Горе втрат звучало в глухому глибокому голосі Хаміда Карзая, коли він сидів проти талібів 2019 року:

Ви всі бачили впродовж трьох, чотирьох, п'яти, шести років, ба й більше на всій землі нашого дорогого Афганістану... від Кундузу до Хосту й Герату, до Бадахшану й Фар'ябу і до околиць Кабула, що... два ряди могил лежать обіч — *дуа кабіра цанг прот ді*. На одних — чорно-червоно-зелені прапори. На інших — білі. Одні — талібам, яких прийняла земля. Другі — афганським *аскарам* — солдатам... Довкола кладовищ множаться могили невинних афганців, і в кожній під землею сердечна туга матері, у кожній похована батьківська гордість¹.

Американці й афганці билися в цій країні одні з одними та пліч-о-пліч понад 19 років. Найдовша американська війна. До 2021-го вона перебувала чотирьох президентів: Джорджа Буша, Барака Обаму, Дональда Трампа і Джоєфа Байдена. Тут командувало 15 американських генералів. Тут розгортали підрозділи із сотень тисяч американських вояків, сюди посилали дипломатів. У підсумку тисячі вбито й поранено. Якийсь час війна була «хорошою». Після нападів 11 вересня 2001 року американці думали, що вона правильна. Останніми роками війна вже не була хорошою — тільки довгою та марною.

Я вирішив написати книжку про всю афганську війну, прочитавши 2013 року чудовий твір Вільяма Далрімпла «Повернення короля: битва за Афганістан» (Return of a King: The Battle for Afghanistan) про перший катастрофічний набіг британців на країну. Мене зачарувала його розповідь, збагачена дарійськими віршами, у якій широко представлені погляди самих афганців. Усвідомлюючи, що не зможу зрівнятися з ним у майстерності, я все ж захотів наслідувати його приклад і написати повну історію американської війни в Афганістані. Такої історії, що спиралася б на широкі джерела, ще не існувало².

Я тоді щойно став політичним радником генерала Джоєфа Данфорда, командувача американських і союзних сил у всьому Афганістані. Уже провів кілька місяців у провінції Кунар і приблизно два роки — у Гармсирі, у провінції Гільменд, де вивчав мову пушту. Про останню місію написав книжку «Війна приходить у Гармсир: тридцять років боїв на афганському прикордонні» (War Comes to Garmser: Thirty Years of War on the Afghan Frontier). Генерал Данфорд зажадав, щоб я поговорив з афганськими лідерами, відвідав різні регіони і зрозумів місцеву ситуацію. На новій роботі можна було їздити по Афганістану й зустрічатися з його жителями різного походження та поглядів. Я перебував на цій посаді до кінця серпня 2014 року, коли генерал Данфорд повернувся до Сполучених Штатів. Із цієї перспективи, здавалося, міг писати книжку про всю війну.

Ось тільки проблема в тому, що війна тоді не закінчилася. Насправді я був свідком початку її цілком нової фази. Залишався з генералом Данфордом після 2014 року, коли він став головою Об'єднаного комітету начальників штабів — найвищим офіцером усіх збройних сил США. На посаді його радника я бачив війну навіть із ширшої перспективи. І надалі регулярно відвідував Афганістан. У 2018–2019 роках кілька місяців допомагав генералові Скоту Міллеру, командувачу американських сил в Афганістані, та разом з послом Залмаєм Халілзадом, спеціальним посланцем США на мирних переговорах з «Талібаном», брав участь у мирних переговорах у Катарі. Війна розгорталась і загострювалась, але не закінчувалася. Роками я думав, що чекати її закінчення стає нереалістично. А потім 14 квітня 2021-го президент Джоєф Байден оголосив, що США завершать виводити війська до 11 вересня того року. Ця розв'язка ще надто свіжа, надто близька для відстороненого погляду. Але події, що привели до неї, можна зрозуміти та обміркувати.

У цьому сенсі книжка таки стала повною історією американської війни в Афганістані з 2001 по 2021 рік.

Ця війна породила широку літературу. Книжка Сари Чейс «Покарання доброчесності» (*The Punishment of Virtue*), видана 2006-го, — найкращий опис перших років інтервенції США, захопливий, бо авторка жила в Кандагарі й опанувала пушту. Наступними роками вийшло ще багато текстів. Книжка репортера Себастьяна Юнгера «Війна» (*War*) про долину Коренгал вирізняється з-поміж багатьох хороших американських творів про дії в Афганістані, це жива оповідь про досвід конкретного взводу в одній з найжорстокіших битв тієї війни. Найкраща книжка високопосадовця — спогади Стенлі Маккрістала «Моя частина завдання» (*My Share of the Task*), бо вона прямо веде читача до оман і суперечностей американського наступу 2009–2011 років, коли в Афганістані розгорнули 100-тисячний американський контингент. «Маленька Америка» (*Little America*) Раджива Чандрасекарана — детальний аналіз тих років. Книжка Ананда Гопала «Немає хороших серед живих» (*No Good Men among the Living*) описує важке життя трьох людей — військового командира, жінки й таліба — і може стати кроком до розуміння афганського народу. Крім того, є маловідомі перлини, наприклад «Людина і мотоцикл: як Хамід Карзай прийшов до влади» (*A Man and a Motorcycle: How Hamid Karzai Came to Power*) журналістки Бетт Дам і «Караван мучеників: жертви і терористи-смертники в Афганістані» (*Caravan of Martyrs: Sacrifice and Suicide Bombing in Afghanistan*) Девіда Едвардса. «Управління “С”»: ЦРУ й таємні американські війни в Афганістані та Пакистані» (*Directorate S: The C.I.A. and America's Secret Wars in Afghanistan and Pakistan*) Стіва Колла — авторитетна праця про те, що відбувалося за зачиненими дверима в кулуарах влади, важливе джерело інформації про пакистанську політику та мирні зусилля США.

У своїй книжці я узагальнюю раніші роботи та додаю власні дослідження. Час, проведений у Кунарі та Гільменді, 17 місяців з генералом Данфордом і різні подальші візити принесли дискусії та інтерв'ю і сприяли безпосереднім спостереженням за подіями. Я побував у 15 провінціях, найбільше часу провів у трьох із них — Гільменді, Кунарі та найвіддаленішій, Кандагарі. Ретельно вивчав письмові джерела мовою пушту, переважно газети, книжки та журнали. Друзі поїхали в Пакистан і привезли мені письмові свідчення про «Талібан»: розповіді, документи, пропаганду, вірші. Я роздобув головні тексти талібів мовою пушту, на які досі не посилалися західні науковці. До цих текстів належать, зокрема, біографія мулли Омара, яку написав його колишній речник Абдул Хай Мутмейн, спогади колишнього міністра закордонних справ «Талібану» Вакіля Ахмада Мутавакіля, а також історія руху «Талібан» Абдула Салама Заїфа, колишнього посла в Пакистані й одного з найшановніших в Афганістані людей. Окрім того, я організовував непрямі інтерв'ю, у яких мої знайомі опитували десятки талібів та їхніх командирів. І безпосередньо розмовляв з талібами в Досі, Кабулі та провінціях.

* * *

Афганська війна для Америки виявилася малопомітною. Це не всеосяжний досвід Другої світової чи Громадянської війни в США. Її не можна також порівняти з пекучою національною травмою В'єтнаму чи соромом Іраку. Найпрямішим ефектом війни в Афганістані було відвернення від Сполучених Штатів терористичної загрози. Це стало першим фронтом у «війні» з тероризмом. Вторгнення запобігло подальшим нападам на американців. Війна також змінила армію США. Антипартизанські, антитерористичні дії, спецпідрозділи й удари з дронів — ось приклади новонабутих концепцій, організації і тактик. Стосунки військовиків із цивільними зазнали небаченого від часів Холодної війни випробування. Та значення цієї війни важливіше з погляду зовнішньої політики США. Вона стала частиною властивої добі Буша антитерористичної лихоманки, а пізніше — неприйняття вторгнення, яке сприяло ізоляціонізму в роки Трампа. Були й макроекономічні наслідки. Величезні витрати на війну відривали кошти від розвитку американської економіки в період її занепаду. Та головне — війна в Афганістані, як і в Іраку, стала бойовим досвідом для цілого покоління американських вояків. І цього одного вже досить.

Для Афганістану ж значення війни набагато більше. То була найдовша фаза сорокарічного громадянського збройного протистояння, яке струсоноло всі суспільні верстви, революціонізувало політику й суспільство, перекроїло культуру. Американська афганська війна стала другою половиною протистояння — у цей період загинули ще сотні тисяч афганців і мільйони залишили домівки. Люди зазнали нових жахів — від GPS-керованих бомбардувань до епідемії самопідривів. За довгі роки війна збільшила розшарування в суспільстві — дистанцію між містом і селом, між пуштунами й дарі, між заможними та бідними. Трохи поліпшилася ситуація з інфраструктурою, освітою, свободою преси і правами жінок. У кількох благополучних місцях завдяки американським військовикам і дипломатам роками зберігався спокій. Демократія пустила корені, дала паростки виборів і представницької форми влади. Водночас «Талібан» зміцнив ісламське правління. Найгірше, що війна понівечила афганський народ. Поширився екстремізм. Постаła «Ісламська держава». Жертвопринесення, самогубство, помста і вбивство набули ваги як цінності. Насильство породило насильство. У грудні 2001 року два попередні десятиліття громадянської війни в Афганістані здавалися скороминущим кошмаром. У грудні 2019 року, на сорокову річницю, насильство й безлад сприймалися як довгострокова реальність.

Питання про те, чому ми програли, стоїть дуже гостро. Або, іншими словами для тих, хто заперечує такий висновок, — чому у 2001–2021 роках Сполучені Штати не досягли перемоги? Хоча лідера «Аль-Каїди» Усаму бен Ладена вбили і терористична організація, базована в Афганістані, не здійснила після 2001 року жодного серйозного нападу на територію США, американці

не спромоглися ні зупинити насильство, ні передоручити бойові дії афганській владі, яка не могла вижити без військової підтримки ззовні. Починаючи писати, я мав на меті пояснити, як війна пішла тим хибним шляхом, що роками нищив афганський народ. Особливо хотілося показати ключові помилки та ймовірні ліпші рішення.

Деякі пояснення перебігу війни я вже мав. Сара Чейс у своїх книжках серед іншого висуває переконливий аргумент про те, що Афганістан невпинно потерпав від насильства, бо уряд погано поводився з народом і Пакистан підважував мир. Я цього не заперечую. Власний досвід переконав мене також, що виражений трайбалізм афганської політики та суспільства сіяв розбрат, який сприяв нестабільності.

Та коли я залишав Афганістан у серпні 2014 року, муляло відчуття, що цих пояснень недостатньо, що відбувається щось іще. Американці перебували в країні з 2001 року, і там досі панував безлад. На той момент афганський уряд мав значно більше вояків і спорядження, ніж «Талібан». Проте на полі бою програвав. Пропоновані пояснення допомагали, та не могли повністю обґрунтувати те, що я бачив. Чи міг я покласти всю провину за воєнну неефективність на погане ставлення уряду до народу або на Пакистан? Відчувалася певна натяжка. Який стосунок мало незадовільне врядування чи сусідня країна до того, що афганські керівники, маючи військові інструменти для захисту, постійно програвали меншим силам «Талібану»? Племінний устрій і внутрішні політичні чвари були вірогіднішим поясненням, але я не міг прив'язати їх до кожного факту великої воєнної поразки. Усі ці чинники, вочевидь, були неодмінними умовами того, що сталося, але в сумі давали менше за катастрофу, яка розгорталась у мене на очах.

У жовтні 2014 року я був на закритій міністерській нараді вузької групи з Майклом Маккінлі, нещодавно призначеним послом США в Афганістані. Ми жваво обговорювали, за що б'ється «Талібан», аж тут утрутився посол: «Може, я начитався Ганни Арендт, але не думаю, що йдеться про гроші чи роботу. “Талібан” б'ється за щось більше». Посол Маккінлі висловив те, що я й сам відчував, але поки що не сформулював.

Таліби втілювали щось таке, що надихає, робить незламним у боротьбі, щось міцно пов'язане із самоусвідомленням афганців. Інакше кажучи, вони боролися за іслам та проти окупантів — а це основоположні цінності афганської ідентичності. Уряд, об'єднавшись із іноземними загарбниками, такого натхнення не мав. Він не міг змусити своїх захисників битися так само мужньо, як таліби, хоча перші й перевершували останніх числом. Уряду було важко спиратися на іслам. Сама присутність американців в Афганістані суперечила самоусвідомленню місцевого люду. Вона спонукала чоловіків і жінок захищати свою честь, релігію, домівку. Підштовхувала до боротьби юнаків. Живила «Талібан». Послаблювала волю урядових вояків і поліції. Коли вони сходились у бою з талібами, ті мали більше наснаги вбивати й більшу готовність бути вбитими, ніж солдати й поліцейські — принаймні більшість із них. Тож так, ця книжка пропонує найвагоміший аргумент — той,

що ототожнення «Талібану» з афганським самоусвідомленням стало головною передумовою американської поразки в Афганістані.

Досі література шанобливо оминала це пояснення. Є роботи з вивчення ісламу в Афганістані, але можливість того, що релігія та опір окупації відіграли роль в американській війні в цій країні, залишалася на диво непоміченою, її майже відкидали. І йдеться про країну, де люди завзято намагалися повернути мене в мусульманство, де релігія визначає щоденне життя і де образа ісламу спричиняє повстання. Найбільше народне заворушення, свідком якого я був в Афганістані, сталося не через жорстоке поводження уряду з народом або віроломство Пакистану. А через те, що американець нібито пошкодив Коран. Томас Барфілд, провідний науковець, знавець Афганістану, найкраще описує тамтешню релігію: «Не існує відносин, хоч політичних, хоч економічних, хоч соціальних, не освячених релігією... відділити релігію від політики неможливо, такі вони переплетені»³.

Книжка, яка найближче підійшла до цього пояснення і справді вплинула на мене, це «Караван мучеників: жертви та терористи-смертники в Афганістані» Девіда Едвардса. У своїй праці, що спонукає до роздумів, він детально показує, як акти мучеництва радикалізували війну, а війна радикалізувала мучеництво. Найразючішим поясненням Едвардса, чому терористи-смертники вкоренилися в афганському суспільстві, — і це пояснення б'є просто в серце тих із нас, хто служив в Афганістані, — є американська окупація. Як член племені зобов'язаний захищати свою сім'ю та землю, так само він мусить робити все, що в його змозі, щоб захистити афганську батьківщину, а коли це неможливо — шукати помсти. Чоловіка, який чинив інакше, за людину не вважали. Тривала американська окупація актуалізувала цей обов'язок. Нічні рейди, обшуки, повсюдні броньовані конвої, змішування чоловіків і жінок, загальне нехтування честю афганців нагнітали приниження. Дрони, на думку Едвардса, були найзгубнішими. Проти їхніх дистанційних ударів не було захисту. Залишалася тільки помста. Не всі афганці взялися до збройного опору, але чимало: «Дехто вважає, що може врятувати свою честь і національну гордість, убивши себе разом з тими, хто їх зганьбив... Підричник-самогубця повертає собі втрачену честь і повагу громади, він виконує *фарз аль-айн* — свій релігійний обов'язок (як тлумачать його талібанські мулли) і здійснює політичний акт, завдаючи удару несправедливому гнобителю»⁴.

Пояснення про іслам і спротив іноземній окупації вагоме, бо відповідає на запитання, на які нездатні відповісти аргументи про зловживання уряду чи про Пакистан. Це не єдине, що зумовило результат Афганської війни. Але це його необхідна умова. Чинник надзвичайно сильний: будь-який афганський уряд, хоч який хороший і демократичний, був під загрозою, доки співпрацював зі Сполученими Штатами. А США, своєю чергою, мусили зберігати присутність ще і ще — вічний двигун громадянської війни.

Це пояснення теж небезпечне: його можуть хибно розтлумачити — що начебто всі мусульмани схильні до війни, ба й гірше — що всі вони фанатики.

Таке розуміння було б неправильним. Насправді іслам в Афганістані став джерелом єдності, справедливості та натхнення. Не джерелом тероризму чи жорстокості. Хоч у «Талібані» й були нечисленні екстремісти, але на противагу «Аль-Каїді» цей рух загалом не був екстремістським і не збирався планувати терористичні атаки на іноземні країни. Суть у тому, що важче ризикувати життям заради країни, коли борешся пліч-о-пліч із тими, кого можуть назвати окупантами, особливо якщо в них інша релігія. Співчуття співвітчизникам та одновітцям у боротьбі проти чужоземців не означає, що іслам є коренем усіх бід. Багато людей у різних країнах реагують на іноземну інтервенцію так само. Як нагадує нам Семюел Гантінгтон: «Головною спонукою до... [революційного] руху є війна з іноземним ворогом та інтервенція іноземців. Націоналізм — цемент революційного об'єднання і двигун революційного руху»⁵.

Ця аргументація будеється на моїй попередній книжці про Афганістан — «Війна приходить у Гармсір». У ній я дійшов висновку, що якби США ухвалили правильніші рішення, то це привело б до кращого результату в Гармсірі. Вважав, нам слід було раніше збудувати сильну місцеву армію, усунути негідних лідерів і дати раду племінним чварам. Такі дії могли дати більшу стабільність. Хоча роки інтервенції зробили мене цинічнішим. Я бачив, як складно запроваджувати кардинально нову політику на національному рівні.

У цій книжці, як і в попередній, ставлю перед собою запитання, чи могли правильніші рішення дати кращий результат. Тільки цього разу йдеться про всю війну, а не про окремих район. Такі теми, як неналежне урядування, Пакистан, племінна роздрібненість, іслам та окупація — наскрізні. Через ці фактори війна пішла непередбачуваним, звивистим шляхом. Чи могли США щось зробити, щоб полегшити її перебіг? Чи могли вони здолати своїх супротивників? Чи могли вести бойові дії щадніше? Протягом війни журналісти, науковці, експерти й чиновники висловлювали багато критики: адміністрація Буша перевела увагу на Ірак, американські повітряні удари й нічні рейди розгнівали афганський народ, адміністрація Обама визначила жорсткий дедлайн, усі три адміністрації допустили широку урядову корупцію. Чи справді це були помилки? Чи мали вони значення? Чи були інші промахи?

Коли йдеться про те, що саме можна було зробити інакше, для більшості американців, я підозрюю, найважливіше запитання звучить так: чому ми просто не пішли? «Нездатність американських лідерів у трьох адміністраціях — цивільних і генералів, від Пентагону до Державного департаменту, конгресу й Білого дому, — розробити і втілити стратегію завершення війни треба вивчати майбутнім поколінням», — написала газета New York Times у редакційній статті⁶. Я зустрічав небагато співвітчизників, які не погоджувалися, що після 11 вересня ми зробили правильно, коли ввійшли в Афганістан, переслідували «Аль-Каїду» і скинули «Талібан». До кінця 2019 року

Gallup та інші поважні соціологічні опитування виявляють, що більшість американців ніколи не вважала хибним рішення про вторгнення в цю країну⁷. Але парадоксально — зі свого досвіду я знаю, що громадяни США здебільшого вважають, що невдовзі після цього ми мали піти. Часто доводилося чути: ми марно жертвуємо життями американців і витрачаємо мільйони. Терористична загроза, дуже відчутна на початку війни, стала менш очевидною, коли «Аль-Каїду» загнали під землю. У цій книжці я спробую показати зсередини, чому США не вийшли до 2021 року, а натомість втягнулись у масштабну війну на підтримку слабкого уряду, і як президент за президентом вирішували залишитись у бідній, замкненій посеред суходолу країні Центральної Азії, хоч атаки її вересня все далі відходили в минуле.

Ця тривала війна для Сполучених Штатів стала досвідом. Неправильно було б відкидати його повністю як поганий чи згубний. Ліпше, на мою думку, бачити і хороше, й погане. Я не хотів би забувати про дружні стосунки, які американці налагодили з тисячами афганців, що чесно прагнули поліпшити свою країну: трудящими селянами, технократами-ідеалістами, героїчними спецпризначенцями, перевантаженими роботою поліцейськими, сучасними молодими жінками. І особливо не хочу забувати доброту наших вояків, чії долі перетнулися з долями багатьох афганців, та їхню готовність захищати американців у власному домі. Для мене досвід Сполучених Штатів в Афганістані — це темний хмарний горизонт із проблисками сонячного світла. Останнє, чого я хотів би, — це гудити його і всіх причетних.

Не забуваючи про це, ми все ж мусимо подивитися правді в очі. Імовірно, США завдали там більше шкоди, ніж зробили добра. Історія Афганістану від 1978 року — це намагання покласти край громадянській війні. Режим «Талібану» приніс кілька років відносного перепочинку, аж ось Америка знову запустила травматичний процес. «Талібан» аж ніяк не був добром. Він пригнічував жінок, викорінював освіту і знищив свободу слова. Наше втручання здійснило в цих сферах благородну місію. Але це добро, мабуть, не може скомпенсувати насильство, смерті й каліцтва. Без нашого втручання афганці могли бути пригніченими та знедоленими, але живими. Маємо відступити й запитати себе: заради боротьби з тероризмом, заради власної безпеки — ми визволяли афганський народ чи його утискали?

Книжка розглядає війну з кінця 2001 року до початку 2020-го. Після першого розділу про це два наступні коротко висвітлюють афганську культуру й суспільство, радянсько-афганську війну, подальшу громадянську війну та перше правління «Талібану». Власне розповідь починається в розділах 4 й 5 із вторгнення США в Афганістан 2001-го і перших років Карзая при владі. Детально описано стратегію адміністрації Буша, конституційний процес, *лоя-джиргу*^{*} і змарновані можливості для мирних переговорів з «Талібаном».

* Лоя-джирга — всеафганська рада старійшин. — Прим. пер.

Наступні розділи (6, 7 і 8) пояснюють, як «Талібан» перегрупувався, повернулася нестабільність і досягла кульмінації з талібським наступом 2006 року. Великі битви на півночі Гільменду і в Західному Кандагарі належать до вирішальних подій війни. Я також описую рух «Талібан» під керівництвом мулли Омара та його найближчих заступників — мулли Дадулли Ланга та мулли Абдул Гані Барадара. Розділи 9 і 10 розповідають про важкі бої, що їх пережили тоді американці, британці та канадці від 2007 до 2009 року в довгих кампаніях у горах Кунар і Нуристан, по всьому Гільменду та навколо міста Кандагара. Сутички, у яких довелося брати участь американським солдатам на Коренгалі, Ванаті й інших гірських форпостах, стали символом цієї війни.

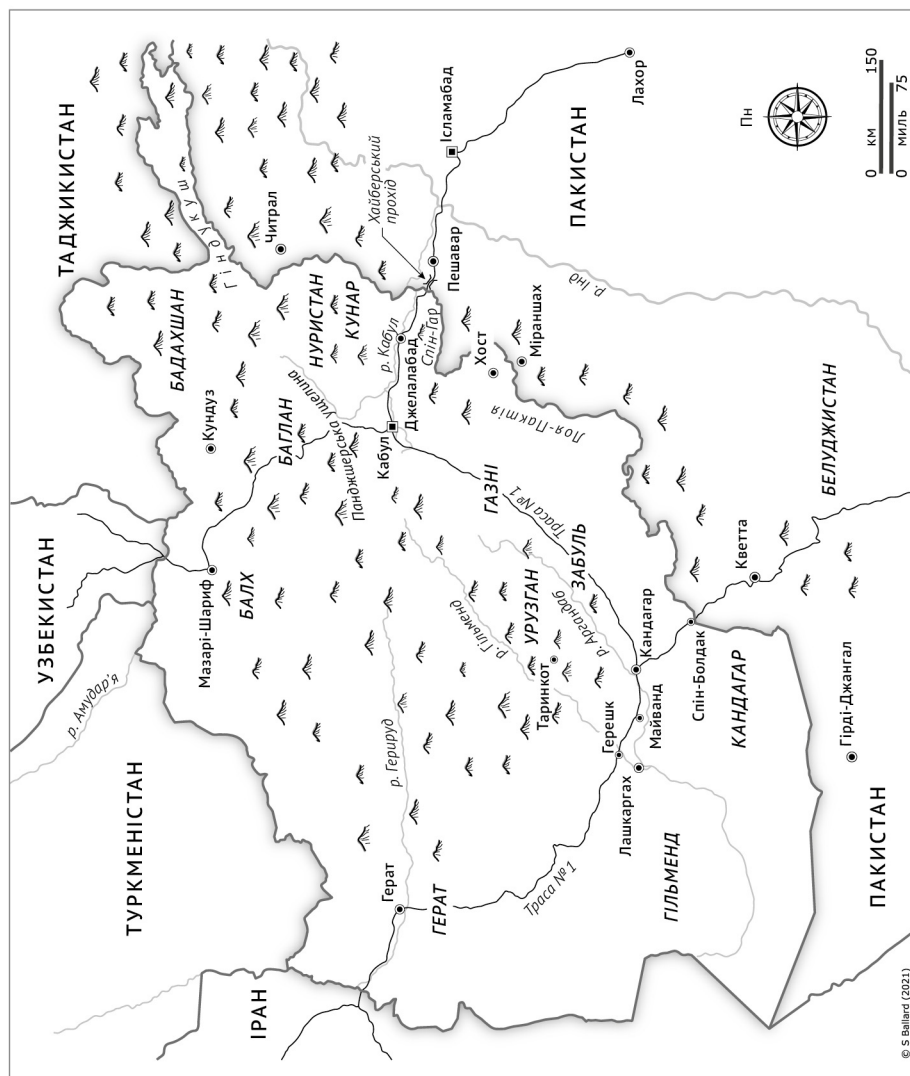
Далі, у розділах 11–14, звертаємося до розгортання контингенту в 2009–2011 роках. Вивчаємо важке рішення про це Обама, нову протиповстанську стратегію генерала Стенлі Маккрістала, гільмендські й кандагарські битви: Марджа, Сангін, Аргандаб, Панджвей, Жарі. Це найвища фаза американської військової присутності в Афганістані. Вона завершується радикальною зміною стратегії США — завданням згорнути бойові дії й перекласти їх на афганський уряд.

Остання третина книжки описує деталі боїв від 2014 року, коли Америка згорнула війська й афганський уряд намагався дати відсіч талібам самостійно. У розділах 15–18 обговорюємо уряд єдності 2014 року, перехід керівництва «Талібану» від мулли Омара до Ахтара Мухаммада Мансура, наступ талібів на Кундуз, Гільменд та інші столиці провінцій у 2015–2016 роках і труднощі афганської армії та поліції. Результати американських зусиль тут очевидні. Стратегію Обама знову доводиться змінювати. Також ідеться про підйом «Ісламської держави» й «Талібану» під керівництвом нового лідера мавлаві Гібатулли. Книжка завершується розділами 19–21 про нову політику президента США Дональда Трампа, мирні переговори 2019–2020 років і фінальним підсумком про те, чому ми зазнали невдачі, які можливості реально було використати, щоб поліпшити результат, і чому Америка просто не пішла з Афганістану.

У книжці я мусив більше зосереджуватись на деяких темах і регіонах за рахунок інших. Широку увагу приділив політиці США, військовим операціям та афганському боку війни (військовому й цивільному, місцевому й національному). Детально описав події на сході, в Кабулі та на півдні. Немає нічого дивного в тому, що книжка тяжіє до Гільменду й Кандагару — центрів війни та мого досвіду. Про північ і захід, на жаль, мовиться менше — лише про найдраматичніші події. Оскільки в центрі уваги війна, історію демократичного поступу, інституційних реформ і міжнародної допомоги розвитку представлено лише широкими мазками. Те саме стосується багатьох історій успіху афганського народу. Молодіжні рухи та громадянське суспільство Кабула переважно залишилися поза увагою книжки. Намагаюся представити й історію «Талібану». Пакистан надто важливий, щоб залишити його осторонь, але я втримуюся від заглиблення в деталі його

внутрішньої політики та військових операцій. Союзників США та коаліцію згадую дуже стисло. У різні роки до міжнародної військової місії в Афганістані долучилася 51 країна. Про них переважно не йдеться. Здебільшого обговорюю стратегію США. Афганістан дозрів до власної міжнародної історії. Іноземцю там завжди є що почерпнути. З культури. Традицій. Сімейних стосунків. Жіночої теми. Ми до кінця так і не пробилися крізь стіни, що відділяють від нас афганців. Що більше вивчаю Афганістан, то чіткіше усвідомлюю, як мало знаю.

Написання цієї книжки забрало багато років. Я багатьом завинив. Дерек Варбл, історик і колега по Оксфорду, зробив мені неоціненну послугу, прокоментувавши весь рукопис. Мої подяки також Крісу Коленді, Метові Шерману, Дейлові Андрейду, Деніелові Марстону та Джеррі Меєрлу за те, що вони люб'язно погодилися переглянути окремі розділи. Надзвичайно корисними були обговорення зі Стівеном Бідлом, Роджером Маєрсоном, Джоном Наглем, Девідом Едвардсом, Брюсом Хоффманом, Заком Константіно, Елісон Кауфман, Робертом Пауеллом, Нілом Джоеком та Томом Барфілдом. Річний курс про Афганістан, який я читав для десятків проникливих студентів Еліота Коена в Школі передових міжнародних досліджень Університету Джонса Гопкінса, без кінця шліфував мої ідеї та висновки. Аналітичний центр CNA і Боб Мюррей, Кетрін Макгрейді та Марк Ґейс щедро виділили мені час, щоб закінчити книжку (і вона представляє мої власні думки, а не якоїсь організації), звільнивши від роботи. Насамкінець дякую Девідові Макбрайду, Емілі Маккензі, Шеріл Мерріт, Елізабет Бортці та команді Oxford University Press, які знову терпляче вели мене протягом написання книжки.

Карта 1. Афганістан

Афганістан: країна та люди

Це сувора країна, земля безлюдних гір і пустель, розташована на межі Близького Сходу та Південної Азії, замкнена між Іраном, Росією* та Пакистаном. Високі гори Гіндукуш відступають від Гімалаїв і утворюють великий масив, який проліг через центр країни. З Гіндукушу стікають річки Кабул і Кунар на сході, Амудар'я на півночі, Герируд (Теджен) на заході, Аргандаб і Гільменд на півдні. Вони живлять родючі долини, найширші навколо Желалабада та Кандагара, а в більшості інших місць — вужчі, не більше як три години ходу від берегів. Притоки з вузькими клаптиками прилеглих сільськогосподарських ділянок живлять головні річки. Поза горами та життєдайними водоймами лежать пустелі. Найбільші з них розкинулися на півдні та заході Афганістану і простяглися до Пакистану та Ірану.

Тутешнє населення зросло впродовж більшої частини ХХ століття з приблизно 12 мільйонів до 33 мільйонів 2020 року, і люди переважно (70–80 %) живуть у сільській місцевості¹. Місто Кабул розмістилося на вододілі в Гіндукуші. Протягом двох століть воно залишалося центром влади. Його помірний клімат на висоті майже 2000 метрів для багатьох приємніший за літню спеку в інших містах країни.

Афганістан розділений на 34 (2020) провінції, кожна з яких складається з 5–15 районів. Як зазначає професор Томас Барфілд, знавець Афганістану, простіше мислити категоріями чотирьох регіонів, що оточують Кабул. Рухаючись за годинниковою стрілкою, можемо почати з півночі, де гори та долини спускаються до сільськогосподарських угідь уздовж Амудар'ї. Мазарі-Шариф, де розташована Блакитна мечеть, святиня Алі, — найбільше місто на півночі. Тоді потрапляємо на схід, у край високих гір і кордону з Пакистаном. Тут найбільше місто — обсаджений деревами Желалабад, розташований серед пишної зелені сільськогосподарських угідь на берегах річки Кабул, що тече до Пакистану. Далі — південь, рівнинніший і сухіший за будь-який інший регіон. Величезні пустелі пролягають через пакистанський кордон. Стародавній Кандагар — південна столиця, де й засновано

* Тут під Росією автор має на увазі, напевно, Радянський Союз, бо з 1991 року Афганістан на півночі межує з колишніми радянськими республіками Туркменістаном, Узбекистаном та Таджикистаном. — Прим. наук. ред.